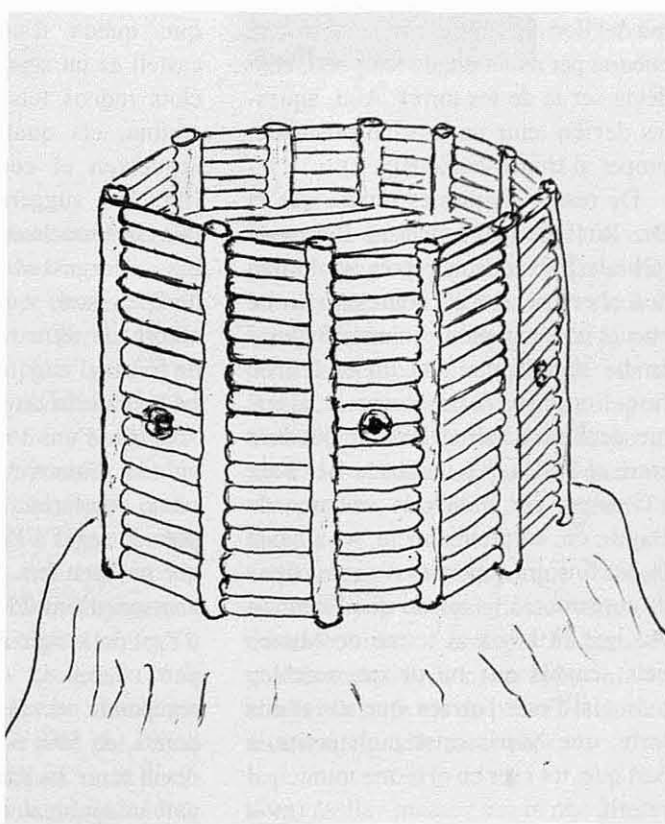

Un castell de fusta al Bages, a Granera

Xavier Sitjes i Molins

1. Torre de fusta, segons M. Riu.

2. Una altra possible torre de fusta.

Ara fa una quarantena d'anys Manel Riu va publicar un treball titulat «*Probables huellas de los primeros castillos de la Cataluña carolingia*»¹, on donava a conèixer l'existència del que ell creia que eren les restes de torres de defensa o de vigilància, de fusta, al Berguedà. La hipòtesi era molt versemblant i, que jo sàpiga, no ha

estat refutada. Eren empremtes deixades en cimals rocosos, de torres de fusta desaparegudes pel pas del temps i que consistien en uns clots circulars, de 20 a 40 centímetres de diàmetre i d'uns 15 de profunditat, els quals, en conjunt, formaven unes rodones d'uns 6 a 8 metres de diàmetre, que era el de la torre, que devia ser feta de troncs

d'arbres gruixuts encastats verticalment en aquells forats i que eren separats entre ells, de 60 a 145 cm, i que entre tronc i tronc n'hi havia d'haver hagut d'altres, de més prims, que no eren fixats a la roca i que feien de paret o tanca. La torres, més o menys cilíndrica, devia tenir un sostre des d'on podia ser defensada i una coberta de

branques i terra argil·lenca per a escopir l'aigua de la pluja (fig. 1).

Tot i que això sembla prou encertat, potser caldria fer una petita modificació a aquella «reconstrucció» de les torres en qüestió, perquè sembla que en aquells temps —cal al segle VIII— devia buscar solucions més fàcils i, a la vegada, més consistents que la proposada, com la de posar entre els troncs verticals clavats a la roca, altres d'horitzontals, uns sobre els altres i amb una osca a cada cap, feta a cops de destrat, per a encaixar-los entre els verticals. Així, la torre hauria tingut més solidesa i no hauria presentat un espai buit a sota, que hauria facilitat el seu incendi per part dels possibles atacants. També hi devia haver un empostissat a la part de dalt, com un terrat, possiblement a cel obert, ja que el clima del lloc no sembla que requereís una coberta per a una estada temporal, com devia ser la de les torres. Així, aquestes devien tenir un aspecte prismàtic, proper al tronco-cònic (fig. 2).

De restes d'aquestes torres, que el Dr. Riu que va trobar al Berguedà (Obiols, Viver...), després se n'han descobert al Baix Llobregat, si bé encara no s'han publicat les troballes, i també sembla que fou un castell de fusta l'originari del de Rocamur, al terme de Sant Llorenç Savall. Quedava entre el Vallès, per un costat i el Baix Llobregat, per l'altre, la comarca de Bages, on, sorprenentment, no s'havia trobat fins ara cap resta d'aquest tipus de construcció, ja que la que Ferrando diu que hi havia al terme de Mura², pels senyals que ha deixat, semblen més els d'una barraca que els d'una torre, que hauria estat molt petita, a part que, tot i ser en el terme municipal referit, són al seu vessant vallesà (molt a prop de la font de la Pola, a la serra del'Obac) i no pas en el bagenc.

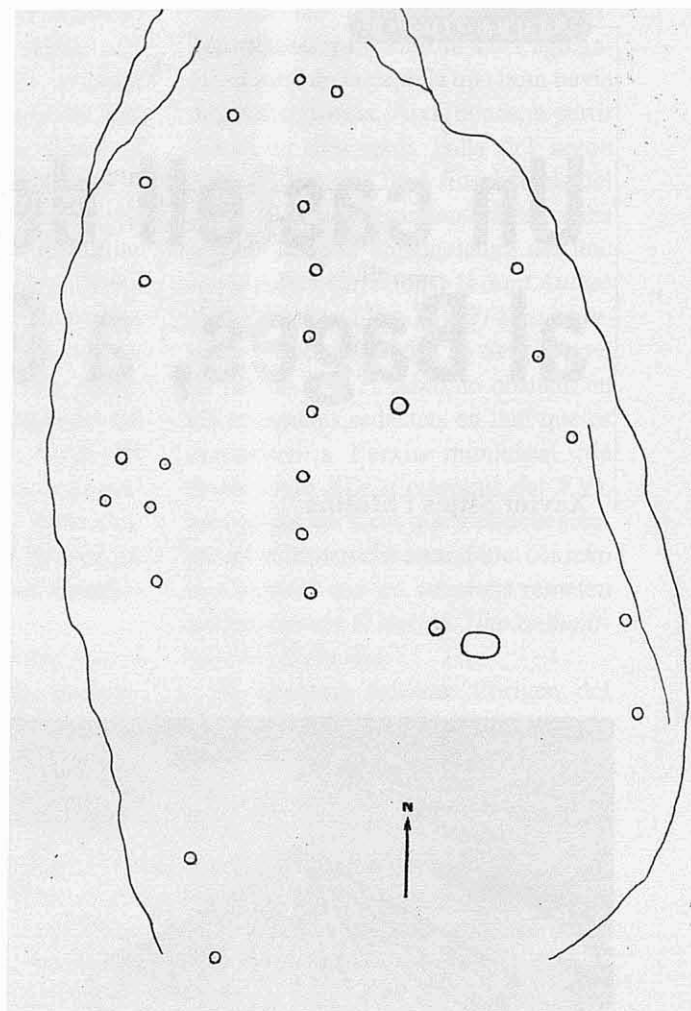
Tot i que crec, doncs, que no s'ha trobat cap resta de torre de fusta a la nostra comarca, sí que hi ha senyals d'un castell de fusta al turó denominat Castellar, situat a l'extrem llevantí del Bages, a un quilòmetre al nord del castell de pedra de Granera i a la seva mateixa alçada respecte el nivell del mar, de manera que, tant l'un com l'altre, eren igualment dominants sobre la rodalia i amb vistes a molts d'altres

castells comarcals, fins i tot el de Boixadors, que s'alça a l'altre extrem, a ponent i a quaranta quilòmetres en línia recta.

El turó de Castellar culmina amb un banc de roca horitzontal, d'uns 16 metres de llarg, per uns 10 d'amplada màxima, tallat verticalment tot el seu contorn, de manera que resulta inaccessible, excepte pel sud, on un pendent bastant inclinat del terreny permet arribar al cim amb l'ajuda d'uns grans tallats a la roca. El que queda d'aquest castell és un seguit de clots rodons fets a la codina, els quals en segueixen el contorn (fig. 3) i suggereixen una construcció de forma allargassada de nord a sud, que té

ahora un altre rengle de forats al mig, també en la mateixa direcció. Tots són d'uns 15 a 18 cm de diàmetre i de poca fondària. Això pot ser degut a l'erosió de la roca des que hi foren fets. Dos altres clots, més grossos, d'uns 25 cm de diàmetre, són a l'est del rengle del mig, cap a la seva part central i, vora d'ells, un petit receptacle rectangular, d'angles arrodonits, de 50 a 67 cm. La construcció devia tenir la part ponentina coberta amb un embigat, que carregava pel seu costat est sobre el rengle de peus drets del mig i per l'altre, damunt la tanca exterior del costat ponentí. L'altra meitat del bastiment devia ser descoberta, perquè no sembla que allà hi hagués pogut haver unes bigues tant llargues —d'uns 5 m— er a sostenir la coberta, oi més si aquestes bigues o cavalls havien de gravitar sobre uns elements sustentants febles, com els que fan suposar els clots del rengle central, que no els haurien pogut aguantar.

En aquest castell s'hi troba a faltar

3. Senyals a la roca, del castell de Granera.

una cisterna, ja que no es pot considerar que ho sigui el petit receptacle del qual he parlat abans. És possible que els ocupants de la fortificació anessin a buscar l'aigua a alguna font propera i que la tinguessin guardada en botes o gerres, dins el castell, que devia ser estança permanent d'un grup de persones, a diferència de les torres berguedanes, que sols devien tenir una ocupació temporal en cas de perill o per a vigilància. I això a càrrec de dos o tres homes.

De referències documentals del castell de Granera en tenim des de l'any 970, data que és també la referència més antiga d'una església dedicada a santa Cecília, que devia ser l'antecessora de l'actual: la romànica del segle XI. No sabem, però, si la menció al castell es refereix al de fusta o al de pedra.

4. Cisterna del castell d'Or.

A part d'aquet sembla que hi havia hagut també un castell de fusta a Santpedor: el castell *Ori*, *Auri* o d'Or, esmentat l'any 958, del qual va tractar àmpliament Albert Benet³ i que fou destruït, probablement en la ràtzia d'Al-Mansur del 999. La seva probable ubicació no podia ser altra, vistos els documents aportats, que la Costa de la Vila, al cim del Serrat, a l'esquerra del camí que va de Santpedor a Castellnou. Actualment no s'hi veuen restes de cap mena: ni pedres d'un edifici enrunat, ni clots a la roca, perquè allà no n'hi ha, ja que és un cim terrós, per la qual cosa el més versemblant és que era un castell de fusta que els sarraïns, per a destruir-lo, només havien de cremar. Però si den castell no en va quedar res, sí que en va subsistir la cisterna, situada a una vint metres més avall, cap a tramuntana. Tot i que ara no es veu, perquè fa unes dècades es va omplir de terra, encara la vaig poder fotografiar l'any 1983 (fig. 4) i prendre'n les mides. Tenia una forma més o menys triangular i amb els angles arrodonits; feia 1,80 per 1,60 m i era excavada a terra, amb les parets de pedres irregulars, més llargues que altes. Devia tenir una coberta de falsa

volta (com la de les barraques de vinya), de la qual se'n veia l'arencada. Es podia baxar al fons per una escala de lloses encastades a la paret. Devia rebre l'aigua de la pluja per algun regueró que les recollia del voltant del castell. Com que el terreny és allà de tapàs, no apte per al conreu, sembla clar que el destí de la cisterna no podia ser altre que el proveir d'aigua la rudimentària fortalesa.

El castell d'Or encara es menciona com a topònim ben entrat el segle XI, quan sembla que ja no existia una construcció en peu. En les mencions que s'en fan se'l situa dins del terme de Buc, on als segles IX i X no hi devia haver cap altre fortalesa, perquè no és fins al segle XI quan apareix el castell Nou (la seva torre, mig arruïnada, encara cimeja) i aquest nom se li donà, segurament, per a distingir-lo del vell del mateix terme: l'*Auri* o d'O.

El problema sorgeix quan ens fem la pregunta de quan van ser fets aquests castells. Tot i que és molt aventurat donar una resposta, si atenem que el Dr. Riu posava com a temps hipotètic de les torres de fusta berguedanes el de l'establiment de la línia defensiva ordenada per Lluís el

Pietós, de finals del segle VIII, el dels castells bagencs caldria retardar-lo cap a finals del segle IX, moment en què el comte Guifred I va reorganitzar la part central dels seus dominis, entre ells el Bages. Reorganització que va comportar l'establiment de llur defensa per al cas de les ràtzies sarraïnes, les quals es van produir, certament, un segle més tard.

Hom es preguntarà perquè no hi ha altres senyals de castells de fusta a la nostra comarca. La resposta lògica és que als mateixos llocs on eren s'hi van aixecar després els de pedra i les seves restes van quedar soterrades.

Notes:

1. RIU, Manuel: «Probables huellas de los primeros castillos de la Cataluña carolingia», a *San Jorge* núm. 47, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1962.
2. FERRANDO i ROIG, Antoni: *Els castells del rodal del Montcau*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.
3. BENET i CLARÀ, Albert: *Història de Manresa. Dels orígens al segle XI*, Manresa, 1985, pp. 157-160.

X. Sitjes i Molins
Estudis del Patrimoni medieval